

De Vuurlibel (*Crocothemis erythraea* (Brullé)) in Limburg

J.T. Hermans & R.E.M.B. Gubbels

Inleiding

De Vuurlibel (*Crocothemis erythraea*) (figuur 1) staat bekend als een Indo-ethiopische soort (Kiauta, 1968; Schorr, 1990). De soort is wijd verspreid in Afrika en in het gehele Middellandse Zeegebied en komt tevens voor van klein-Azië tot in Noord-Indië. In West- en Midden-Europa is ze inmiddels bekend uit diverse landen (zie onder andere Aguesse, 1968; Landmann, 1983; Maibach *et al.*, 1987; Ott, 1988; De Knijf, 1995; Wasscher, 1996). Ook verder oostwaarts is ze in diverse landen geen onbekende verschijning (Devai, 1976; Mauersberger, 1985). Als immigrant of invasie-gast dringt ze via de grotere rivierdalen (Rhône, Rijn of Maas) of via de kust noordwaarts.

Vanaf 1990 neemt het aantal waarnemingen en locaties van de Vuurlibel in Nederland en België toe. In België is de Vuurlibel in 1994 al op negentien lokaties waargenomen (De Knijf,

1995). Na de waarnemingen van Belle (1971, 1972) verscheen de Vuurlibel in 1993 weer in Nederland, in de provincie Zeeland. In 1993 en 1994 is er bij Axel wellicht sprake geweest van een kleine populatie, terwijl in 1996 drie mannetjes zijn waargenomen op Walcheren (monedmed. L. Calle).

Voor Limburg is de Vuurlibel niet geheel onbekend. In 1968 wordt er door Belle (1971, 1972) een mannetje vermeld van de rechter Maasoever bij Elsloo. Pas vanaf 1995 lijkt de Vuurlibel in Limburg een meer regelmatige verschijning te worden.

De Limburgse locaties

Na 1990 is de eerste Vuurlibel in Limburg waargenomen in de Eijsder Beemden, namelijk op 16 juli 1995. In datzelfde jaar volgen eind juli en begin augustus waarnemingen in het dal

Naam gebied	Regio	Overzicht data	Aantallen	Waarnemer
Eijsder Beemden	Zuid	16 juli 1995	1 ♂	G. Kurstjens
Weustenrade	Zuid	26 juli 1995	2 ♂♂	R. Gubbels
		30 juli 1995	2 ♂♂	R. Gubbels
		15 juni 1996	4 ♂♂, 2 ♀♀	R. Gubbels
		7 juli 1996	2 ♂♂	R. Gubbels
De Doort	Midden	2 augustus 1995	2 ♂♂	R. Gubbels
		3 juli 1996	1 ♂	R. Gubbels
		juli 1996	1 ♂	R. Gubbels
		27 juli 1996	1 ♀	F. Bos
		9 augustus 1996		P. Geene
ENCI-groeve	Zuid	29 juli 1996	2 ♂♂	D. Groenendijk
Schinveld	Zuid	1 augustus 1996	1 ♂	R. Gubbels

Tabel 1.

Overzicht van Limburgse locaties waar de Vuurlibel vanaf 1990 is waargenomen (bron: landelijk Libellenarchief).

Records of C. erythraea in Limburg since 1990.

Figuur 1.

Een mannelijk exemplaar van de Vuurlibel, *Crocthemis erythraea*. Met zijn felrode kleur, flitsend boven het water, behoort de Vuurlibel tot een van de fraaiste libellensoorten die in ons land zijn waar te nemen.

A male of Crocthemis erythraea. It's bright scarlet colour, flashing above the water, make it one of our most impressive dragonflies. It's one of the most beautiful species in the Netherlands.

van de Geleenbeek bij Weustenrade en in het natuurgebied de Doort bij Echt. In 1996 wordt de Vuurlibel wederom in Weustenrade en de Doort gezien, maar tevens in de Enci-groeven te Maastricht en langs het Ruisscherbeekje bij

Figuur 2.

Waarnemingen van de Vuurlibel in Nederland, periode 1990 - 1996 (bron: landelijk Libellen-archief).

Distribution of C. erythraea-records in the Netherlands 1990 - 1996.

Schinveld (tabel 1). Ook in de Kerkeweerd, een natuurontwikkelingsgebied aan de Belgische zijde van de Grensmaas (ter hoogte van Obbicht), wordt de Vuurlibel waargenomen. De huidige vijf vindplaatsen van de Vuurlibel in Limburg zijn weergegeven in figuur 2. Deze vijf lokaties zijn alle gelegen in rivier- of beekdalen. De aard van de vindplaatsen wijkt niet af van de biotoopomschrijvingen die andere auteurs van de Vuurlibel geven (zie bijvoorbeeld Buchwald *et al.*, 1984; Dommanget, 1987, Ott, 1988). De soort verkiest zonnig gelegen wateren met goed ontwikkelde oeverzones. Van belang is dat de wateren ondiepe gedeelten hebben die 's zomers snel kunnen opwarmen. Ook is het belangrijk dat de oeverzones geschikte zitplekken hebben voor de mannetjes. Deze gaan bij voorkeur zitten op onbegroeide bodemgedeelten, lage vegetaties of geknikte, horizontaal afstaande plantendelen die zich ongeveer een halve meter tot een meter boven het wateroppervlak bevinden. Dichte hoge vegetaties zijn minder geschikt. Daar de Vuurlibel in de Doort en Weustenrade het meest frequent is waargenomen, wordt op deze locaties nader ingegaan.

Omschrijving van de vindplaatsen De Doort en Weustenrade

De Doort

De Doort is de aanduiding van een natuurgebied in de zuidwesthoek van de gemeente Echt. Dit natuurgebied, in eigendom en beheer bij Staatsbosbeheer, bestaat uit een afwisselend,

kleinschalig landschap van bossen, kleiputten en landbouwgronden (Hermans, 1996). Tussen 1920 en 1960 ontstonden ten gevolge van de kleiwinning in dit gebied een tiental grotere en kleinere putten. Nadat de kleiputten waren verlaten, liepen ze vol met grond- en regenwater.

De waarnemingen van de Vuurlibel zijn alle gedaan bij een grote kleiput die parallel ligt aan de Middelsgraaf, een traagstromende laaglandbeek. Desbetreffende kleiput is in 1992 ten behoeve van de rijke maar kwetsbare amfibieënfauna voorzien van een voor water ondoorlaatbare laag folie (Gubbels & Jonkman, 1994). De poel valt nu 's zomers niet meer droog. In het water overheersen vegetaties van Smalle waterpest (*Elodea nuttallii*) en Gewone waterranonkel (*Ranunculus peltatus*). 's Zomers zijn deze waterplanten grotendeels bedekt met een drijvende laag draadalgen. De poel heeft een lemige bodem met aan de noordzijde zeer flauw oplopende oevers. De maximale diepte bedraagt ongeveer een meter. De plas ligt beschermt door een soort houtwal van wilgen, elzen en bramen (figuur 3). De oevers zelf zijn vrij open en begroeid met overwegend lage vegetaties.

Weustenrade

Het huidige plassengebied in het dal van de Geleenbeek is in 1992 door het Waterschap Roer en Overmaas aangelegd in een kwelrijk, door greppels gedraineerd, weiland (figuur 4). De bovenste laag van het weiland is tot op een laag broekveen afgegraven. Er zijn diverse plassen gecreëerd met brede, flauwe oeverzones. Zowel in de plassen als in de oeverzones treedt kalkrijk grondwater uit. In het terrein wordt een spontane ontwikkeling van de vegetatie toegestaan. Het gebied wordt jaar rond begraasd door Galloway-runderen van de Stichting ARK.

De waarnemingen van de Vuurlibel concentreren zich in de grootste plas (oppervlakte circa 500 m²). Het betreft een onbeschadwd, open water met een watervegetatie bestaande uit Brede waterpest (*Elodea canadensis*), Aarvederkruid (*Myriophyllum spicatum*) en kranswier (*Chara sp.*). De hogere, drogere delen van de oevers zijn begroeid met een ruigtkruidenvegetatie. De lagere, vochtige delen met vaak kalkrijke kwel zijn grotendeels open met plaatselijk een vegetatie bestaande uit Moeraszegge (*Carex acutiformis*), Zeegroene rus (*Juncus*

foto: J. Hermans

Figuur 3.

Voormalige kleiput in de Doort. Na afdichting in 1992 een permanent waterhoudend oppervlaktewater met een rijke libellenfauna. De Vuurlibel is er in 1995 en 1996 waargenomen.

A former clay pit in De Doort. This permanent water body holds a rich dragonfly fauna. Crocothemis erythraea was seen here in 1995 and 1996.

inflexus) en Gewone waterbies (*Eleocharis palustris*). Voor een meer uitgebreide (a)biotische beschrijving van het terrein en van de getroffen herinrichtingsmaatregelen wordt verwezen naar Gubbels *et al.* (1995).

De Vuurlibél in De Doort en Weustenrade

In de Doort zijn in 1995 en 1996 hoofdzakelijk mannelijke Vuurlibellen waargenomen. Per terreinbezoek zijn nooit meer dan twee exemplaren aangetroffen. De dieren vlogen boven het open water van de heringerichte poel óf zaten zonnend op open plekjes in met name de noordelijke oeverzone. Of de soort zich in de Doort heeft voortgeplant is niet duidelijk. De waarneming van een ei-afzettend vrouwtje op 27 juli 1996 is mogelijk een eerste aanwijzing. Ook in Weustenrade zijn voornamelijk mannelijke Vuurlibellen aangetroffen. Hierbij zijn op een uitzondering na nooit meer dan twee dieren per terreinbezoek waargenomen. Tot grote verrassing werden op 15 juni 1996 zes dieren gezien: vier mannetjes en twee vrouwtjes. De

dieren vlogen boven de grootste plas in het gebied. Alhoewel zich enkele malen (kortdurend) een tandem vormde en de dieren meer dan uur gevolgd werden, kon verder geen voortplantingsactiviteit geconstateerd worden. Enthousiast geworden door deze waarneming zijn herhaaldelijk bezoeken aan Weustenrade gebracht. De Vuurlibellen werden echter niet meer gezien. Wellicht hangt een en ander samen met het in snel tempo verminderen van het oppervlakte open water als gevolg van de grote droogte. Pas drie weken later, op 7 juli, werd de Vuurlibél weer opgemerkt. Voor het eerst niet boven de gebruikelijke grote plas; op enkele kwelplekken na was deze geheel opgedroogd. Twee mannetjes vlogen nu boven een klein bronpoeltje.

Status van de Vuurlibél

Of de Vuurlibél in Limburg tot de blijvers zal gaan behoren, zal in de komende jaren door gerichte waarnemingen op een aantal lokaties opgehelderd worden. Vooral Weustenrade heeft de potentie om een levensvatbare populatie

Figuur 4. Natuurontwikkelingsgebied in het dal van de Geleenbeek nabij Weustenrade. De afwisseling van droge en vochtige/natte, structuurrijke biotopen én het optreden van kalkrijke kwel maken het gebied tot een geschikt leefgebied voor tal van libellen-

soorten. Vele bijzondere libellen waaronder de Vuurlibél zijn hier waargenomen.
Nature development in the valley of the Geleenbeek near Weustenrade. The variety of habitats fed by lime rich seepage make it a suitable site for many dragonfly species including Crocothemis erythraea.

Vuurlibellen te herbergen. Zeker wanneer nabijgelegen gebieden langs de Geleenbeek op een met Weustenrade vergelijkbare wijze heringericht worden en aldus een kralensnoer van natte biotopen in het beekdal ontwikkeld wordt. In het Geleenbeektraject ter hoogte van Schinnen is het Waterschap Roer en Overmaas hier reeds mee bezig. Het traject Spaubeek volgt op korte termijn. Ook de Grensmaas wordt gezien als een potentieel leefgebied van de Vuurlibel. Nu reeds is de soort er aan Belgische zijde waargenomen. Bij verdere ontwikkeling van de natuur in en nabij de huidige grindplassen en zeker bij uitvoering van de toekomstige natuurontwikkelingsplannen in het Grensmaasgebied is het haast zeker dat de soort zich zal vestigen. De auteurs zullen de mogelijke kolonisatie van Limburg door de Vuurlibel nauwgezet blijven volgen.

Dankwoord

Speciale dank zijn we verschuldigd aan het Libellenproject voor het beschikbaar stellen van alle Nederlandse waarnemingen van de Vuurlibel na 1990.

J.T. Hermans
Hertestraat 21
6067 ER Linne

R.E.M.B. Gubbels
Langs de Veestraat 15
6125 RN Obbicht

Summary

J.T. Hermans & R.E.M.B. Gubbels, 1997. The Scarlet Dragonfly (*Crocothemis erythraea* Brullé) in Limburg. *Brachytron* 1 (1):22-26.

In Europe the Scarlet Dragonfly has a predominantly mediterranean distribution. During the last decade it has expanded in a northerly direction. In 1993 it reappeared in The Netherlands, after an absence of 27 years, in the south-western province of Zeeland. From 1995 onwards it has also been recorded regularly in the south-eastern province of Limburg. Until now it is known from five localities in the latter province. Two sites in Limburg (De Doort and Weustenrade) are discussed in more detail. Both areas possess enough potential for a possibly viable population of the Scarlet Dragonfly in the future.

Literatuur

- AGUESSE, P., 1968. Les Odonates. Faune de l'Europe et du Bassin méditerranéen 4. Paris
- BELLE, J., 1971. De libellenpopulatie van een bijzondere biotoop (*Odonata*). *Entomol. Ber.* 31: 140-142
- BELLE, J., 1972. Nederlandse *Odonata* verzameld in de afgelopen vijf jaren (1966-1971). *Entomol. Ber.* 32: 105-111
- BUCHWALD, R., B. GERKEN, K. SIEDLE & K. STERNBERG, 1984. Übersicht über die Libellenvorkommen in Baden-Württemberg mit kurzer Charakteristik des Fortpflanzungsgebietes und Angaben zur Verbreitung. *Libellula* 3: 101-110
- DEVAI, G., 1976. Chorologische und phänologische Untersuchung der Libellenfauna/*Odonata* Ungarns. *Acta Biol. Debrecina* 13, suppl. 1
- DOMMANGET, J.-L., 1987. Etude faunistique et bibliographique des odonates de France. Secrétariat de la faune et de la flore, Museum nat. d'histoire naturelle, Paris
- GUBBELS, R.E.M.B. & G. JONKMAN, 1994. Herstel voortplantingsbiotoop Boomkikker in Limburg. *De Levende Natuur* 95(3): 81-82
- GUBBELS, R.E.M.B., J.T. HERMANS & R.F.M. KREKELS, 1995. De Zuidelijke oevelibell na 93 jaar weer in Nederland. *Natuurhist. Maandbl.* 84: 284-291
- HERMANS, J.T., 1996. De Doort, oud eiken-haagbeukenbos in het Maas-dal. In: Het land van Peel en Maas, natuurgebieden in Zuidoost-Nederland: 168-179. Staatsbosbeheer Regio Peel en Maas, Roermond
- KIAUTA, B., 1968. Aantekeningen over Nederlandse *Odonata*. I. *Crocothemis erythraea* (Brullé, 1832) in Nederland (*Libellulidae*, *Sympetrinae*). *Entomol. Ber.* 28: 156-160
- KNIJF, DE G., 1995. *Crocothemis erythraea* en *Cercion lindenii*, nu al in België en binnenkort ook in Nederland algemeen? *Libellennieuwsbr.* 4: 7-11
- KREKELS, R.F.M. & R.E.M.B. GUBBELS, in prep. De Gaf-fellibell (*Ophiogomphus cecilia*) na 59 jaar weer in Nederland waargenomen.
- LANDMANN, A., 1983. Zum Vorkommen und Status der Feuerlibelle (*Crocothemis erythraea* Brullé, 1832) in Österreich. *Ber. nat.-med. Verein Innsbruck* 70: 105-110
- MAIBACH, A. & C. MEIER, 1987. Verbreitungsatlas der Libellen der Schweiz (*Odonata*). *Documenta Faunistica Helvetica* 4
- MAURERSBERGER, R., 1985. Libellen (*Odonata*) von der Nordbulgarischen Schwarzmeerküste. *Entomol. Nachr. u. Ber.* 29: 199-207.
- OTT, J., 1988. Beiträge zur Biologie und zum Status von *Crocothemis erythraea* (Brullé, 1832). *Libellula* 7: 1-25.
- SCHORR, M., 1990. Grundlagen zu einem Artenhilfsprogramm Libellen der Bundesrepublik Deutschland. *Societas Internationalis Odonatologica*, Bilthoven
- WASSCHER, M., 1996. Het libellenjaar 1995: een mega-jaar. *Contactbl. Ned. Libellen Onderzoekers* 25: 12-16